

ДОКУМЕНТИЛЕРНИҢ БҮЯАП-ЛА ДУЖААР ЭКЗЕМПЛЯРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Дээди Хурал 1996 чылдың декабрь 11-ле хүлээп алган.

Бо Хоойлу Тыва Республиканың Национал библиотеканын фондунун дозуу-биле четчелээриниң база күрүениң библиография системанын хожударыниң курдавыр баазаны кылдыр документилериниң мьяап-ла дужаар экзemplарыниң кылдыр болоткөр талазы-биле Тыва Республиканың политиказын тодарайт, документилериниң мьяап-ла дужаар экзemplарыниң кадагаларын, ону хой-ниитиниң ажилгыларын хандыраар көрүп турар.

Бо Хоойлу документилериниң мьяап-ла дужаар экзemplарыниң кылдыр болоткөр талазы-биле Тыва Республиканың политиказын тодарайт, документилериниң мьяап-ла дужаар экзemplарыниң кадагаларын, ону хой-ниитиниң ажилгыларын хандыраар көрүп турар.

I өгө. Нинти чүүлдер

- 1 чүүл. Көл-кол билишкениннер
  - Бо Хоойлууну ажилгылары-биле даразында кол-кол билишкенинни киргез.
  - документилериниң мьяап-ла дужаар экзemplары — (моон ийди мьяап-ла дужаар экзemplар дээр) бо Хоойлуунун доктаатканын чурум болгаш сая-тү-биле чогуур албан черлеринге база организациаларга ону кылдыр бүдүрген улустун дамчыдыр бээр ажурлук тиражтан ко-вудеткен документилериниң аны-бүрү хевирлериниң экзemplары;
  - документ — оон бодунда сөзүлгө, бижитинген үн азы чурук-дурдү хевирлик кылдыр демлегел айткан, кадагалат шыжаар болгаш хой-ниити ажилгылар соруга-биле үезинде база ол-бо черлерге дамчыдыр бээр ажурлук материал объект;
  - мьяап-ла дужаар экзemplарны системаны — мьяап-ла дужаар экзemplарны хевирлериниң нинти түнү, а ол иштак оларны чып бол-лорини, хуварының база ажилгыларының доктааткы-ган чуруму;
  - мьяап-ла дужаар халас экзemplар — ону кылдыр турар улус бо Хоойлуунун доктаатканын чурум болгаш сая-тү-биле чогуур албан черлеринге база организациаларга оларны ор-тектике чорулуп бээр ажурлук документилериниң аны-бүрү хевирлериниң экзemplары;
  - мьяап-ла дужаар өр-тектик экзemplар — ону кылдыр белекет турар улус бо Хоойлуунун доктаатканын чурум болгаш сая-тү-биле чогуур албан черлеринге база организациаларга оларны ор-тектике чорулуп бээр ажурлук документилериниң аны-бүрү хевирлериниң экзemplары;
  - мьяап-ла халас дужаар күрүне экзemplары — Тыва Республиканың өргөндө турар бүдүргелериниң, албан черлериниң, организациаларының болгаш чамдык улустун чагымы-биле Тыва Республиканың девискээринге база оон дашкара-ла белекет-көр документилериниң аны-бүрү хевирлериниң экзemplары;
  - мьяап-ла халаска чорудуп бээр тус чериниң экзemplары — ону кылдыр белекет турар улус бо Хоойлуунун доктаатканын чурум болгаш сая-тү-биле чогуур албан черлеринге база организациаларга оларны ор-тектике чорулуп бээр ажурлук документилериниң аны-бүрү хевирлериниң экзemplары;
  - документилерини кылдыр белекет турар улус — мьяап-ла дужаар ажурлук экзemplарының аны-бүрү хевирлериниң парлан база тарады турар, организациаларга оларны ор-тектике чорулуп бээр ажурлук документилериниң аны-бүрү хевирлериниң экзemplары;
  - документилерини кылдыр белекет турар улус — мьяап-ла дужаар ажурлук экзemplарының аны-бүрү хевирлериниң парлан база тарады турар, организациаларга оларны ор-тектике чорулуп бээр ажурлук документилериниң аны-бүрү хевирлериниң экзemplары;

каның девискээринде база оон дашкара парлатканын үнүп турар документилериниң (библиографияның база статистиканын) күрүнеден бүдүргүзүп, күрүнең библиографияны (амгы база өр-тектик) болгаш статистиканын информацияны белектээри;

- нинти каталогтарын, сигнал база өр-тектик информацияны белектээри болгаш парлан үндүрери;
- бугу-ле хевирлериниң документилериниң дугайында нинтилеге информацияны дашкара;
- тус чериниң документилериниң база чурт-шинчилел фондунуң комплекси-нин белекет кылдыр болур.

II өгө. Документилер кылычларынын хүлээлгелери болгаш өргөлери

- 2 чүүл. Мьяап-ла дужаар экзemplар дугайында Тыва Республиканың хоойлу-дузуга
  - мьяап-ла дужаар экзemplар дугайында Тыва Республиканың хоойлу-дузуга
  - мьяап-ла дужаар экзemplар дугайында Тыва Республиканың хоойлу-дузуга
- 3 чүүл. Хоойлууну күштүг бодур адырлары
  - 1. Бо Хоойлууну күжү документилериниң аны-бүрү хевирлериниң мьяап-ла дужаар экзemplарыниң кылдыр болоткөр талазы-биле чогуур албан черлеринге база организациаларга оларны ор-тектике чорулуп бээр ажурлук документилериниң аны-бүрү хевирлериниң экзemplары;
  - 2. Тыва Республиканың Архив фондунга хамааржыр архив документилериниң белектээр, учедун кылдыр, кадагалар болгаш хой-ниити ону ажилгыларын талазы-биле архив албан черлериниң аны-бүрү хевирлериниң экзemplарыниң кылдыр болоткөр талазы-биле чогуур албан черлеринге база организациаларга оларны ор-тектике чорулуп бээр ажурлук документилериниң аны-бүрү хевирлериниң экзemplары;
- 4 чүүл. Мьяап-ла дужаар экзemplарны белектээриниң сорулгалары
  - 1. Мьяап-ла дужаар халас экзemplарны белектээриниң сорулгалары:
    - делегейиниң культура салгалының кеээ болур Тыва Республиканың документилериниң долу национал библиотеканын информация фондузун четчелээри;
    - күрүнең библиография учедун ботандыраар;
    - Тыва Республиканың документилериниң республиканың фонд шыгамаларына ону доктаамал шыжар кадагаларын организациаларга;
    - херекчелериниң информация-библиографияны база библиотеканын талазы-биле хандыраарына ону ажилгылары;
    - Тыва Республиканың өргөндө турар бүдүргелериниң, албан черлериниң, организациаларының болгаш аны-бүрү улустун чагымы-биле Тыва Республиканың.

тывитиг хоолгазы кылдыр оларны монтажат-өтпөт белектээри азы чара бижээни дозулган хүнүден бир ай-дан орайттайп аллары бээр.

2. Позитивти хоолгаларын монтажтаан азы чугаазын бижээр саазынар-биле кадамы дамчыдыр бээр. Кинога база видеофильмгерге чыгыс аай прокат шынамаларын позитивти хоолгаларын күрүнеге шыжардыр-биле дужааган соонда тыпсып бээр.

12 чүүл. Ундүрүлгелериниң мьяап-ла төлээр экзemplариниң черидери

1. Документилериниң кылычлары республиканың төпчүткен библиотеканын системаларының библиоколлекторунун хүлээлгезин күүсепин турар Тыва Республиканың Национал библиотеканын Тыва Республиканың библиоколлекторунун херектелгелери эузаар тодараткан сан-түн болгаш чурум-биле өр-тектөөш, мьяап-ла дужаар экзemplарыниң тиражтыр бирги бөдүндөн чедирит бээр

2. Документилер кылычлары кара көрбестерге парлан үндүрген чүүлдериниң, оон иштинде «чугаалаар номнарны» мьяап-ла дужаар халас ий-ийн экзemplарны тиражтыр бирги бөдүндөн чедирит бээр

3. Кара көрбестерге үндүрүлгелер — Брайльдык системазы-биле рельеф-точка үжүктөр-биле белекет парлан чүүлдер болгаш «чугаалаар номнар»

- албан езузуңуң документилери — хоойлу-дузуга, күүсөкчи база суд өр-тектиге организациаларын өмү-нөнүңден парлан, хоойлу-дузуга, нормативти, ди-рективти азы информацияны парлатканын чо-гаалдары (материалдар);
- дыннаар болгаш көр-пөтүлүк кино, видео-фото-фоно документилер;
- парлаткымаан доку-ментилер — өр-тектик болгаш шендел-конструктор акыл-чорудуулаганын түндүрери (диссертация-лар, өр-тектик болгаш шендел-конструктор акыл-чорудуулаганын отчеттар, парлаткымаан өр-тектик хамааржыр

III өгө. Мьяап-ла дужаар экзemplарны алырларын хүлээлгелери

- 15 чүүл. Мьяап-ла дужаар халас экзemplарны төпчүткен арга-биле ал турар организациаларын хүлээлгелери
  - 1. Тыва Республиканың Национал библиотеканын номнарны болгаш дептер-жигештериниң, альбомнарын, уламчылар парлап турар үндүрүлгелериниң, сеткүүлдериниң, география карталарының болгаш атластарының, чурумалдык парлаан үндүрүлгелериниң, нота үндүрүлгелериниң, диссертацияларын авторефераттарынын, стандарттарын, дыннаар болгаш көр-пөтүлүк доку-ментилериниң (соруналыг ленталарга фонограммаларын) парлаткымаан база албан документилериниң мьяап-ла дужаар халас экзemplарларын чет-челээри, а ол иштак пар-лаан үндүрүлгелериниң (би-блиографтык болгаш статис-тиктик) күрүнеден бүдүргү-зүп ботандыраарын, күрүне бүдүргүзүп хуудустарын белектээри, күрүне библио-графиянын тургузарын, Тыва Республиканың Парлала архивин четчелээри, олар-нын кадагаларын болгаш ажилгыларын хандыраар да-гыр.
  - 2. Кара көрбестериниң Тыва республиканың тускый библиотеканын кара көр-бестерге парлаан үндүрүл-гелериниң мьяап-ла дужаар халас экзemplарын четчелээ-рин, ону бүдүргүзүп база учедун кылдыр, ону када-галарын болгаш ажилгылар-ын хандыраар, а ол иш-так ону бүрүн база дүңгүн апарып чедирери контро-ляларын дагыр.
  - 3. Тыва Республиканың телевидение болгаш радио дамчыдылга компанизын дагынаар болгаш көр-пөтүлүк (соруналыг ленталарга фонограммаларын), кино, видео докумен-тилериниң база телераграм-маны белектээр организаци-аларын материалдарында мьяап-ла дужаар халас экзemplарын четчелээри, оон кадагаларын болгаш ажил-гыларын хандыраар дагыр.
  - 4. Тыва Республиканың киновидео каттыжымын ойнаан, мультиплика-циялан, барымдаалыг бол-гаш өр-тектик фильмнер талазы-биле Тыва Респу-бликанын чедирери болгаш ажилгыларын хандыраар дагыр.
  - 13 чүүл. Мьяап-ла дужаар экзemplарны почта-биле чо-рудары
    - мьяап-ла дужаар халас экзemplарны почта-биле чо-рудары
  - 14 чүүл. Документ кылыч-ларынын өргөлери
    - мьяап-ла дужаар халас экзemplарны бүрүн болгаш дүңгүн чедир докумен-тилер кылычларының өргөлери;
    - библиографтыг информацияны күрүне библиографияның база төпчүткен каталогизациаларын үндүрүл-гелериниң, медээ болгаш рефера-тыг информацияны үндүрүл-гелеринге, чарлал үндүрүлгелеринге халас пар-лаар;
  - 15 чүүл. Оларнын кылыч турары документилериниң бүгү-ле хевирлерин бо Хоойлуунун үндүрүлгелериниң, Тыва Респу-бликаның документилериниң ре-публика фонд шыгамаларына кадагалат шыжар;
    - оларнын кылыч турары документилериниң бүгү-ле хевирлерин бо Хоойлуунун үндүрүлгелериниң, Тыва Респу-бликаның документилериниң ре-публика фонд шыгамаларына кадагалат шыжар;
    - оларнын кылыч турары документилериниң бүгү-ле хевирлерин бо Хоойлуунун үндүрүлгелериниң, Тыва Респу-бликаның документилериниң ре-публика фонд шыгамаларына кадагалат шыжар;

IV өгө. Түнел чүүлдер

- 20 чүүл. Мьяап-ла дужаар экзemplары өй-шанда эвес база бүрүнү-биле чедирит бербээр, лезин, ону белекет кылгашар Россия Федерацияның база Тыва Рес-публиканың хоойлу-дузуга-ла
- 21 чүүл. Бо Хоойлуунун күштүг бодур адырлары:
  - бо Хоойлуунун күштүг бодур адырлары

Тыва Республиканың Президентин Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай. №701. 1997 чылдың январь 15.

МАЛГА КАДАТ ХЕРЕК

«Сүт-Хөл» совхозта нинти-ап-биле 3120 ажыг баш кой он ийи колдана хувааткы-ган. Олар Олек ховузун иле Кызыл-Тайга белинде кыш-тагдаан. Кышкы үезе аажок таарымчалыг олар-белчирлик черлер. Хойжу колдан бүрүдүндө электир чырып киртиген. Хой оолдаашкыны бо хүнерде бакы адаткалган.

Хойжу колданаар тевис-кээринге бо кышкы хар и-ши-лыга кончук кылдыр асы-душкен, муруну чыдаарга дег шээр мал оларды бер-тедешкенге таарымшаан. Оон уламында хойун күш-теңгеленин кыдыг кон-чук арып суларваан, кыш-тук хур ашкан дээ, чагуу болбас бээр. Малдын бүрүзү чыгы үезде чыгаар үнгер снгенин 100 тоннадан эвези эвези кызыл белек-көөш, кышкы турлагары-

га чедирин алгылаан. Арай кожу, денгели кошкал чо-руур хойларны ангылап ал-гаш, кезек када тургузу азырагылаан. Сүг сөөртүл-гези график эузаар малчын колданаарга өй-шанда чедип турар.

Ажыл-агынның малдаан хойларындыр барык хой ке-анин өвүр кожунуну кара баштыг хойлары эзелет тур-рар. Каш чыл бурнунаар ону орнажылга, саяжылга ар-талазы-биле экектер. Хем-чиктин аяарыга тааржып, олар-белчириниң өрт-сиге-нинге чангыш бар чылар-лар. Улуг-ла тургузу азырат хергелес, колдууна чор-одарына хандыкылыг мал дээрин малчынар магадан чугаалажырлар. Шап ийлик хойлары Хемчик унуна хойну турларын күзөөрлер.

Чамдык хойжу колдана-ра малдын ара салдыр чоруу бар бооп турар. Оон чылда-гааны амдызында толар-чуу оройларны ангылап ал-гаш, кезек када тургузу азырагылаан. Сүг сөөртүл-гези график эузаар малчын колданаарга өй-шанда чедип турар.

Оон-биле кады улуг-лаа, чаш-лаа малдарга камгалат сыйкыршышкын, тарылыш кылдыр турар. Оларны чурум эузаар кыл-дыр дөрге эм-тан тывылбас, ховартан, Тылкыш, салып алыр дээр, акша-тогерик-ке барып «моинаар». Хоочун, арга-дуржуугаы бай-лал малчынарнын аны-бүрү эм-өттөр-биле эмнээр-кенин ажил-агынларын мал-чынар база ажилган эге-лээр. Аныяк малчынар олардан өренип ап турар-лар.

Аш-чөм-биле малчы-нарны совхоз дирекцияны

Сүт-Хөлдүн малчын

коданнарында

үзүктелешкин чок хире-шала-биле хандырып турар. Акша-шалыч орунга чу-гула хергелелдиң баранна-ларын берилээр. Ажылчыл хентер-биле хандырылга үзүктелеш, ону салды алыр дээр, акша-тогерик-ке тывылбас, Хойжу өрге бү-рүзүнде «Шын», «Ча орук» солуну совхоз директору И. Ш. Монгуш «ады арга-биле чамдык берилээр. Сүг сөөртүр машинанын чолаачыны Радик Ховалыг ону чедирит, «почтачы» хү-дээлгезин багыт эвес күсө-дип турар.

гээр көргүзүлгелерин чедип ал турар малчынарда Арбай-оол Ондар, Сергей Донгак, Мерген Монгуш хамааржыр-лар. Олар төрүүр колданын-дал малдын чаш төлүн 70-80 хуу камгалап алгылаан совохтоон зоотехники Михаил Монгуш демдегелди.

Кыш төнө-даа, чаш ам-даа узуу, Частын когурму хэ-тээр, хар-чазы дээш, чүү турбас дээр. Ичанган мал-чын бүрүзү харымысалыг ко-кошкып кылбас ажурлук. Малга манап, кадап херек деп чүве ол-дур.

Кырма ТУЛУШ.

«Хүнчүгеште»

БАССЕЙН ТУРГАН БОЛЗА..

Чеди-Хөл кожунунун «Хүнчүгеш» садигиниң эмчизи Ека-терина Кокей-оолуна Очур-биле ужурашкан, садиктин ажылын сонуугар айтырарыма, мынчаар харыылаан:

— Бистин садикте 140 уруглар бар, амдызында 115-130 уруглар кээп турар, а артаканары аны-бүрү чылдаганнар-дык келбей турарлар. Садикте 37 кижи ажилдап турар. Эмчи кижи болганыма, уруглар арг-силенин доктаамал хынай турар мен. Садиктин ажилчынары график эузаар эмчи шинчилгенин эрттирер турарлар.

— Екатерина Кокей-оол, овина, силерин садикте бас-те-рик бар болгай ону канчаар ажилдап турар силер?

— Ол кончук чонгук ай-лыртыр, Бассейн ажилдава-саан. Оон ханалары үргүлү-лүк турар болгаш өргөн, рес-публиканын-ла бюджетинде көрдүмүн. Бичанмыже кажан-кечен Бассейнни бо-руру билдимес. Бассейн ажилдап турда магады-ла-лык турар болгаш өргөн, турган, уругларын экинчи-ТР-нин Калдык камгалат я-ла-ла өлгит турду. Аныяк өлгит-келген, Бассейнни хандыраар өргөнгөн уруглар дыштанар-кааны биске канчаар-даа хүнерде бизин садикче ман-

нажып көп турар апар чорду.

— Рынок экономиканын берге үези-ле болгай, аш-чөм-биле хандырылгалар кан-дыг?

— Аш-чөм-биле ханды-рылгавис өске садикте-биле дөмей. Илчала-даа садикте көзп турар уругларын ада-нелери көк-кат, ирек-кара, мална варенгенин өскөк бе-риш, кончук улуг дузаны рес-дириш турарын мактавас ар-гам чок. Садиктин ажилчын-нары күсүү үезе мална, ирек-кара бүрүлери хойу-биле чып алгаш, кургандыг алган бис. Ону хайндар-дыг, чигирээш, уругларга сукусун кылдыр база бериш турар бис.

Лотта ОЮН.

◆ БАШКЫ: ооң ажыл-ижи

КУШТАР ДУГАЙЫНДА

Бистин редакцияга Чеди-Хөл кожуунун Элегес ортумак школанын биология башкысы Хүлерема Туматона ДЕКВЕК ээп чорун. Ол 33 чыл дургузунда башкыла, даанган ажалына кызмак, аэха-рысаалгагы, тыныгыт чоруу-биле өөреникчилерин, ада-иелерин, башкыларын хүндүктөлүн чаалат алган. Хүлерема Туматона биология башкысы болган уругларын долгандыр турар бойлуска ынак. анда беринген кылдыр өөрелди, ол дугайында ин-за-бүрү кичээлери, лекциялары, дыңдыгыларын кылган турар. Ынанган бис башкының бир ажык кичээлин парадзымыс.

нын, хову-шөлдерини, сактарын, парктарын, огордоттарын арыглакчылары деп санап турар бис. Чүгө дэе, олар бо бугу адаан черлерини хоралык курттарын арыглап, аштап туралар. А хову-шөлдерини камгалыгы чыгары — карабаранктар, чаалнар, хамнаарактар, абырлар, үгүлөр, азырлар, дээлдегенер, харгыгалар, өргө-күскелерден, курт-кымыскактардан камгалап туралар. Олар хову-шөлдерини бок үнүштерини үрештинерден база аштап, арыглап турар. Чижээ, торлаалар, черлик көгө-бугалар дээш, оон-даа өскелер. Торгалар, карабаранктар, хектер, ит-ликтер арга-арыгынн ынактыгы камгалакчылары.

КАЛДАР БАШКЫ

1924 чылдың июль 4-де, ынчангы Тыва Арат Республиканын Тес-Хем кожуунун улус О. Шынаа сумузунга чурттап чорган Октектин Шалыктың өрбүленине кыс уруг тортунен. Ада-иези урууну Калдар деп адал алган. Амгы бо документтерин азуугаар Клара Элекшенова Самдан дикни хүндүлд адал чоруур кичизи бо-ла болгай. Амгы үде Клара Элекшенова Самдан Самагалдай суурда чурттап олурар, хүндүлд дыштанылда, оон хары ам 73. Сорг-дэа дивоз —серек-каштагай хөөрө.

ЧАСТЫРЫҢНЫ КАНЧААР ЧАЙЛАДЫРЫЛ?

1997 чылдың апрель 1-те «Шыгы» парламенты Тыва Республиканын улустун Улуг Хуралының аныктар болууну Частырыгы чайладырыл деп меделелдинде республиканын күрүне эрге-чактары-гайыкыларын чуугуа айттырылгын колдурган турар. Парламенттин эрге-чактары чактырылгын чуугуу алынганын билдириле. Улуг Хуралды амгы чыныгы күш чок деп чарлаар дээш оралдыкчыларын кылдырган — дээш болган өске-да үндэин чок бурууладымшылар авторларын арын-нүргүн артык сан. Күштү болуп турар хойлуларга болган бөгү барымдааларга даямшаан, борта хамарыштыр хуула болдымгы илдеринин.

Депутатка сөс

чогуур түнөөлү бар турда, а ол ышкан Тыва Республиканын Дээш Хуралынн сессияларына депутаттарын саны кой удаа четпес болган уржууна Тыва Республиканын Дээш Хуралының ажилын илелелин дугайында бадылашкынн түнелини эвес, а Президент согула-дарык түнелини дугайында чоруп турар болгай.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

Бистин республиканын спортчулары чактарына, хуржырыне, бокса, кик-боксинге, шидыраага Россия, делегер черлерин маргылдаларга киришкен, шипанжым Инек чылдың баштайгы кварталын магталга төлөнтпн өгөлээн.

Бис бокс федерациянын президентин, Бийскелден келген Юрий Архипович Гунин олурдушкан. Апаа бистин республиканын бокс талазын билде уруг тренер И. К. Шивит-Хуурак Сибир чемпио-нады Тывага эрттирер дугайында чагаа бирик, телеграмма салып турганга Ю. А. Гунинге ынактык. Тренернин айтырыгына Тыва Республиканын аргыларына чок өрөгтү-шүүдө үберин өөренип көргөш, бо уаалаа дөм-орук берилгенде турар. Тыва ышкан ырак эвес, чок черлерде, Новокузнецкинн шия-лип алганы таварылга өвс деп хүндүлд президент Ю. Гунин чылгаанарга бү-дүрүктөн.

Чакан чурттакчылыг черлерин үрелзөөн хем суу алыр дей берген деп меде келгенде, чурттакчыларын өскөр көжүреринн айтырны тургустууну келир. Каян силерин бажыкчыларын суу алыр дей бергенде, дараазын да чүүлдерин албан кылар силер.

БОКС

23 харды Саи Сапат чыл өгезинден тура-ла, бодунун 57-ге дөйөзүнө кымыг-лаа аштырбайн, Россиянын шипенде командалыннн келинчү адис делегер черлерин маргылдаларга бугүрелдик магталып шыдаан. Тывага мастер январьда Шеняга болган маргылдала тинделген чейин алгаш, адам-биле чайырап калган бүкс биле шипенде. Дараазында Венгриянын байсалында Будешт хобрайга чемпионат каан. Ол апрель 24-те Австралияга аштырбаган. Саян анда өшхуузуун адаана-индигиына мөөрейлешкен, чакан ашхуузуун адаана-индигиына мөөрейлешкен, чакан ашхуузуун адаана-индигиына мөөрейлешкен, чакан ашхуузуун адаана-индигиына мөөрейлешкен.

ТАЙ-БОКС

Тайланд бокс чаа пеп-луз бокс федерациянын президентин, Бийскелден келген Юрий Архипович Гунин олурдушкан. Апаа бистин республиканын бокс талазын билде уруг тренер И. К. Шивит-Хуурак Сибир чемпио-нады Тывага эрттирер дугайында чагаа бирик, телеграмма салып турганга Ю. А. Гунинге ынактык. Тренернин айтырыгына Тыва Республиканын аргыларына чок өрөгтү-шүүдө үберин өөренип көргөш, бо уаалаа дөм-орук берилгенде турар. Тыва ышкан ырак эвес, чок черлерде, Новокузнецкинн шия-лип алганы таварылга өвс деп хүндүлд президент Ю. Гунин чылгаанарга бү-дүрүктөн.

ХОСТУГ ХУРЕШ

1981-1982 чылда тортуттуган оолдарын ортузуна Россия Федерациянын инти билгал болган профессионал өөрелдиге талазы-биле яамын бириг чери дээр, амык мөөрейле хүрештир. Тула хуурайга болуп эрткен ол адаан мөөрейле барган 5 алгаш мөөрейле 45 кг мөгези Аргаш Канак-оол (Иван-Кол суу) интиг черге үгерен. Оң чактыс командала өштери Шобан Оржан, Володи Мандырындык, Арсен Дамбай тыландыг үшкү черлерин өгөлээн.

КОЛ АЙТЫРЫГ — УДУРТУЛАГАДА

Тыва чогаалчылар съездин чоокта болуп эрткен. Ол дугайында чогаалчының хуу бодалы

Апрель айның 10-11 хүнеринде Тываның Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездин моон мур-чунда съездине болдурган. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган...

Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган...

Түңгели 32:11 болуп, Александрович каш чымы, ном ундурер оралдала ажилди; Евгений А. орус дилдиг чогаалчылар-биле ажиллашканын айткан. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган...

Куулар — парлага комитединин даргазынын ералды турар болган. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган...

ректен биргелешкен оорудурунун мезгилдеринде куулар амгыдырла көргүзүп турган болган. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган...

Мурнувуста анык чогаалчылар-биле ажиллашканын айткан. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган...

БУЯНЫН КИЖИ

АЧЫЛЫГ ХОЛУН СУНДУ

Тывага политика репрессиялар дугайында А. Борбак-оолдун «Элевнде боодашкынар» деп ному парламенттин үнгөндүр бээр элден каш чыл эрткен. А ооң ийни кезээ калжаны үнерип деп айттыр чамдык номчуучуларын сонугурадыр турар. Бичанга-п ол дугайы билин алары-биле бистең шаттан дешти ужурашкан, оон айтырларын салган. Авторин харызын моон алаанда парладывыс:

Ажы-биле чугааларга, харын мөгелер-дир. «Момор» ному парламента баштап турган чонунда Александр Борбак-оол харын мезгилде Борбак-оолга бир миллион акша берген бис. Ол дугайында бичанга-п ол дугайы билин алары-биле бистең шаттан дешти ужурашкан, оон айтырларын салган. Авторин харызын моон алаанда парладывыс:

ИНТЕРВЬЮ

Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган. Чогаалчылар эвилелиниң 13-кү эвгүчөгү съездине болдурган...

Тыва ТӨӨГҮЗҮНҮН КЕЗЭЭ

Чоа ном дугайында

Кижжи болгаш бойдус УРЖУКТАРЫН УТПААЛЫ

Тес-Хемнин арга-ыш ажыл-агый чери федералдык бюджетте керүүндүр-биле 569 млн. рубльдин ажылын кылып буудур, а боттарынын күзели-биле 354 млн. рубльдин ажылын кыдыры керүүндүр, каттыштыр 923 млн. рубльдин ажылын буудур сорулагалы.

«Новой Тыва» деп парлада чери чаа номну чоокта чаа чырыкка үндүрүр. Беш ама саазын хемчээлди болгаш 2000 өкмөлдүр тиражыг «Е болгаш кижжи» деп номун автору Н. Кужугет Сереевич Шойгу 1921 чылда Бай-Тайганың Кара-Хөлгө түртүткөн. «Шыя» солунуну харысалгалыг редакторуна, а оон соолунун редакторуна, Тыва АССР-нин Сайыттар Чөвүлениинин Даргазынын оралкызынын Даргазын ажалда турган. Т-рин архив херектеринин талаасы-биле комитеттин даргазын ажалда тургаш тогулу архив документтеринин элөөн каш чылдар дугузуна да өөренип көргөн болгаш бодуну шийчилел ажалда тургашын туннелерин бо номга ажылганы.

Барыш-Хемчик, Бай-Тайга кожуунарның чоунун Тывага революция мурунда болгаш 1921 чылдын соолунун амгыраа-чуртагалынын тургашына дайын кылдырыла бодуну өш-өрү-биле калы ажылдап турган. ол бугурунге черинге тыва орус улустарын өл-найралынын дугайында автор бугурунч кылдыр тоожуп бижээч.

«Е болгаш кижилер» деп чаа ном даразында эгелер-дон тургустуран: «Анаамды чыгырчычы», «Хун» ноюн

Эрэн, Тестин чоңу теле-депчылдыгынын ийги программын доктамап көрөйүн турарын дугайында мур-чунда-ла чырылды, бижип турган. Ам-ла ийги программа чамдыкта ажалда-байн баар-дыр.

Ийе, техника-биле болчал-дыр эвес, ол кижан-лаа ур-ледиңгиче төвөржип болур эт шыккалы. Бичалаа-лаа күштүг хат, шуурган болгаш бойдуста болу бээр өске-ла хай-халап болбаанда, анаа-ла аяк, оожум хүнерде ий-ги программанын көргүзери соккаш кынырдыр.

«Е болгаш кижилер» деп чаа ном даразында эгелер-дон тургустуран: «Анаамды чыгырчычы», «Хун» ноюн

Эрэн, Тестин чоңу теле-депчылдыгынын ийги программын доктамап көрөйүн турарын дугайында мур-чунда-ла чырылды, бижип турган. Ам-ла ийги программа чамдыкта ажалда-байн баар-дыр.

Ийе, техника-биле болчал-дыр эвес, ол кижан-лаа ур-ледиңгиче төвөржип болур эт шыккалы. Бичалаа-лаа күштүг хат, шуурган болгаш бойдуста болу бээр өске-ла хай-халап болбаанда, анаа-ла аяк, оожум хүнерде ий-ги программанын көргүзери соккаш кынырдыр.

Ийе, техника-биле болчал-дыр эвес, ол кижан-лаа ур-ледиңгиче төвөржип болур эт шыккалы. Бичалаа-лаа күштүг хат, шуурган болгаш бойдуста болу бээр өске-ла хай-халап болбаанда, анаа-ла аяк, оожум хүнерде ий-ги программанын көргүзери соккаш кынырдыр.

Ийе, техника-биле болчал-дыр эвес, ол кижан-лаа ур-ледиңгиче төвөржип болур эт шыккалы. Бичалаа-лаа күштүг хат, шуурган болгаш бойдуста болу бээр өске-ла хай-халап болбаанда, анаа-ла аяк, оожум хүнерде ий-ги программанын көргүзери соккаш кынырдыр.

Ийе, техника-биле болчал-дыр эвес, ол кижан-лаа ур-ледиңгиче төвөржип болур эт шыккалы. Бичалаа-лаа күштүг хат, шуурган болгаш бойдуста болу бээр өске-ла хай-халап болбаанда, анаа-ла аяк, оожум хүнерде ий-ги программанын көргүзери соккаш кынырдыр.

Ийе, техника-биле болчал-дыр эвес, ол кижан-лаа ур-ледиңгиче төвөржип болур эт шыккалы. Бичалаа-лаа күштүг хат, шуурган болгаш бойдуста болу бээр өске-ла хай-халап болбаанда, анаа-ла аяк, оожум хүнерде ий-ги программанын көргүзери соккаш кынырдыр.

Ийе, техника-биле болчал-дыр эвес, ол кижан-лаа ур-ледиңгиче төвөржип болур эт шыккалы. Бичалаа-лаа күштүг хат, шуурган болгаш бойдуста болу бээр өске-ла хай-халап болбаанда, анаа-ла аяк, оожум хүнерде ий-ги программанын көргүзери соккаш кынырдыр.

Шак илдыг кижизиг дуа-зы дээр Юрий Семеевичге кызыгар чок өөрчүмүңү илерерди кижиди мен. Анаа болгаш оон чогаалчычы өөрү-федералдыг албашың Тыва Республика таланы-биле эргелелинге-ла бардың. Ион улурлар чеге, республиканы ажалдык чыгарыны фондун, «Анык» аттыг биче буудурунун тираграфия-зын-лаа киргилдик.

Ашча чок, ашча чок, силерге дузалыктың шылдасы бис дээринде өске хары чок боор чорду. Ол хамзачок, чамдыктары

Уш дугар чүүл: бистин Хемчик кожуунаусу кызы-аары булдугай чурт болган. Бистин аягы адаккы ур-хай артар көшкү амгыды-ралдыг, даг-даш аразында малын кадарып, черин ан-мел, балык-балык-биле амгыдыр чорур, четиме боор чүвө-дир. Бичангаш чуртун кайлы чулунуң үндүрун-ден хостаарын диледиң.

Доркү чүүл: ур-хай чонун бижик-билең чок булдуң байдалыңа үндэ-лээр, бо удаагында шериг албаныңдан хостаарың диледиң.

Монгуш Буян-Бадрыг амгыраамын ол уеле эки бил-дир болгаш политиканы баш бурунга өтүр угар кижип турганын Россияны хааныга оон бо чагааз тодаргай херечиле турар. Буян-Бадрыганың бо бугу дилег-лерин Россияның хааны, Ча-гаа хулээн алган. Делегей бири дайынын мур-нуна үезинде-лаа чангыс-даа тыва кижини Россияны шеринге келдирбээң, дайын чорудулганыңа кириш-тирөөсүң болгаш...

К. С. Шойгуңу ному рес-публиканын чоунун, ылаң-тың анык-эскенниң со-нуургалын болулар дээр-зинге бугураар мен.

Алексей ДУГЕРЖАА.

ЧАРЛААДАР

«СЕЛЕНДА» — САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Школачы оолдарга костюмнар (30 разм.), Уругларга школачы костюмнар (32, 34 разм.), Оолдарга чүвүрлөр (32 разм.). Чаа төрттүңүңерге чергектерин түү-бозүү (комплект). Бичин уругларга идиктер (Россия). Сифон (25.000 рубль).

Бичин класстарың өөрөнчилеринге англи дил словары. Англи дилдин грамматика ному (Дубровин). Школа программаның бар бүгү-ле чогаалдарың кыска бижилгеси.

250 санның «алтын чогаалдар» (Улуг класс өөрөнчкил-леринге болгаш абыртыктың дугайында).

АДРЕЗИБИС: Кызыл хоорай, Бухтеев кулмучузу, 1. «Аэрофлот агентствозу, Ажылдаар шагы: 9 шактан 18 шакка чедир (ашкети чалсар чон).

Тыва Республиканын Иштики херектер ямын баал өвүр кожуун чыгыразынын иштики херектер килдинт өвүр кожуунун иштики херектер килдининиң Торгалык суурда миллионың улуг төлөөзи, миллионың биче лед-тенантызы

Сергей Жукович ХОВАЛИНГИН 1997 чылдын май 17-де ооз-ондакка төвөржик мочөөң-биле холбаштыр оон өг-бүлөзунге, доргул-торелинге хамык кызылалды илерегиле тур.

Агар саны: КБ «Тыва кредит» № 363406, сч. 70016129, МФО 049304729, ИНН — 1701008465. Солов Россия Федерацияның Парладал болгаш масса-дыг информация ченектеринин талааны-биле коолу-мудазының чыгарылыгының «контроль болгаш бүртүкел-дери» Тыва денискер эргелелинде бүтүктелтиген. Бүртүктелтиген дугайы: Т 00007. Соловуда парламентагың материалдарың, авторларың болгаш авторларың тургузулу-биле ашкети бары болур. Айтыртыгың саныра болгаш өске-лаа фактылар, дыңнадылары дээр авторлар боттары харылар.